

Kanyar József Bethlen Gábor díja¹

Nem lehetett könnyű dolga a Bethlen Alapítvány kuratóriumának, amikor arról döntött, ki méltassa a kitüntetett, *dr. Kanyar József* munkásságát és személyiségét. Hiszen laudálhatná őt történész, levéltáros szakember, oktatástörténész, vagy más, Kanyar József nevével fémjelzett civil szervezet vezetője. Az a körülmény, hogy az Alapítvány vezetésének a választása a Honismereti Szövetség elnökére esett, azt mutatja, hogy a Kanyar József – sok más, tudományos és közéleti teljesítménye mellett – legalábbis nem utolsó sorban, a *honismereti mozgalomban* végzett szolgálataért találtatott méltónak a Bethlen Gábor Díjra.

Dr. Kanyar József, a történettudományok doktora, a Somogy Megyei Levéltár nyugalmazott igazgatója, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnöke, számos tudományos és társadalmi szervezet vezetőségének tagja, a Széchenyi-díj, az életművéért kapott Állami-díj és több más kitüntetés tulajdonosa, 1916. április 29-én született a Somogy megyei Kaposújlakon. Középiskolai tanulmányait Kaposvárott végezte, néptanítói oklevelet Nagykörosön, református lelkészi oklevelet Budapesten, doktori diplomát pedig a Pécsi Tudományegyetem jogtudományi karán szerzett.

Ha ki akarnánk deríteni a Kanyar József életművét alkotó, törekvéseit meghatározó tényezőket, akkor az elődöktől kapott – manapság géneknak nevezett –, valamint a kozmoszból érkező titokzatos erőknél kívül a következő legfontosabb összetevőket mutathatná ki egy képzeletbeli vegyelemzés.

Falusi, *paraszti életformában* megélt gyermekkor.

- A keze alá adott gyermekek sorsán igazítani akaró *néptanító* és falusi *lelkész* keze nyoma.
- A kaposvári *Alma Mater* tudást valamint lelki tartást akkumuláló sugárzása.
- Az 1943. évi *szárszói találkozó* társadalmi és politikai hovatartozást meghatározó hatása, és ami jórészt ebből következik: a *népi írókkal* kialakított, identitást formáló baráti kapcsolatok.
- Kiemelkedő szerepvállalás a *Nemzeti Parasztpártban*.
- A *népfőiskolai mozgalomban* való tevékeny és alkotó részvétel.
- A *könyvtár* és a *levéltár* semmivel sem pótolható, az idő és az időtlenség varázsával minden fogékony lelket és elmét megejtő hatása.

Ez így éppen hét, akárcsak a népmesék mágikus száma!

Ha ezeket a részben egymásból is következő összetevőket számbavesszük, jórészt meg is értjük Kanyar József személyiségét. Teljesen természetessé válik számunkra, hogy azok közé a történészek közé tartozik, akik nem zárkóztak be tudományuk fellegrába. Olyan történész tudós Ő, aki a históriát nem csupán tudományos kutatása tárgyának, de egyben *nemzete sorskérdésének, identitásunk fő pillérének, talpkövének* is tekinti. „Tudásával minden jó ügy mellé odaszegődött, így a legelsőik között ismerte fel a helytörténetet hivatásos minőségükben művelő kevesek és a honismereti mozgalomban érdeklődéssel, odaadással tevékenykedő tízezrek együttműködésének célját és értelmét.” – írta róla Töltési Imre 1986-ban.² Ily módon azt is törvénytzerűnek tekinthetjük, hogy levéltáros-történész *munkássága kezdettől fogva összekapcsolódott a honismereti mozgalommal*. Korábban a megyei, majd az országos honismereti bizottság, 1991-től pedig a Honismereti Szövetség elnökeként művelte, irányította, segítette – va-

¹ Elhangzott 2001. november 4-én a Széchenyi Könyvtár Dísztermében, a Bethlen Gábor Alapítvány díjátadó ünnepségén.

² Töltési Imre: Kanyar József köszöntése. Honismeret, 1986. 2. sz. 45. old.

gyis szolgálta – a jeles elődök: Bél Mátyás, Fényes Elek, Pesty Frigyes, Orbán Balázs Herman Ottó és mások által indított és művelt nemzet- és honismeretet.

Szülőmegyéjében a *Levéltári Évkönyv*, a *Somogyi Almanach*, a *Somogy megye múltjából* című sorozat, valamint a *Szántódi Füzetek* szerkesztőjeként, a *Somogy folyóirat Szülőföldünk* rovatának vezetőjeként, *város történeti monográfiák, falutörténetek szerzőjeként és szerkesztőjeként* bizonyította, hogy a kellő fölkészültséggel és nagy lélekkel rendelkező ember át tudja törni, meg tudja cáfolni azt a mindinkább közhellyé váló egykori bölcsességet, miszerint „senki sem lehet próféta a maga hazájában”. Nem véletlenül használtam az „áttörni” szót, hiszen az eredményes honismereti munkához azokban az időkben sokszor kemény falakat kellett áttörni. De Kanyar József legnagyobb hatású, az egész ország honismereti mozgalmának mintát és példát adó műve a *Harminc nemzedék vallomása Somogyról* című, több kiadást megért monumentális munka, amely elsőként nyújtott biztos forrásanyagot egy megye pedagógusainak a helyismeret felkészült, biztos alapokon nyugvó oktatásához.

A helytörténettel, intézménytörténettel, néprajzzal, családtörténettel és más, a magyarságtudomány témakörébe tartozó szakterülettel foglalkozó lelkes amatőrök munkáját összefogó honismereti szervezeteknek nagy szükségük van olyan szakemberek, tudósok szakmai támogatására, akik fölismerték a tevékenység *nemzetépítő szerepét*, azonosulni tudnak célkitűzéseivel, és szakmailag *hitelesítik* a mozgalmat. Kanyar Józseftől, írásaiban és előadásaiban, ilyen ideológiai segítséget, útmutatást is kapott a honismereti mozgalom. Tőle származnak azok az immár sokak által használt, vagyis gondolkodásunkba szervesen beépült meghatározások, miszerint „*a honismereti mozgalom nemzeti tudatunk környezetvédelme*”. „*A honismeret nem más, mint a haza földjére írott történelem országos mozgalma*.” Vagy „...*a helytörténet országos köztörténetünk hajszálygyökérzete*”.

Példaképhiányos korunkban, különösen ifjúságunk elé, ilyen emberek életművét, személyiségét kell állítanunk, mint a Bethlen Gábor Díjjal most kitüntetett Kanyar József. De pedagógusok, közgyűjteményi vezetők és más, közgyűjteményi munkatársak is példát vehetnek, erőt meríthetnek az ő szellemi teljesítményéből.

Kanyar József életműve azonban nemcsak példa, de *mérce* is minden, magát értelmiséginek nevező és annak tartó ember számára. Föltéve, ha ezt a társadalmi kategóriát a Németh László-i értelemben kívánja megélni, miszerint az *értelmiségi lét nem egyéb, mint hivatás és szolgálát*.

Halász Péter

Dankó Imre 80 éves

Mielőtt leírtam volna a címben szereplő számot, megnéztem a Ki kicsodában, hogy valóban igaz lehet-e ez? Idestova 35 esztendeje, hogy először találkoztam személyesen Dankó Imrével, s azóta mintha megállt volna az idő. Hiába teltek az évek, ő hosszú évtizedek óta mindig ugyanaz a szellemes, dinamikus, elképesztő tudású és hihetetlenül tájékozott ember, aki mindenkiről „mindent” tud, aki a szűkebb-tágabb szakmához tartozik, legyen az néprajzos, régész, művészettörténész, amatőr gyűjtő a Kárpát-medence bármely pontján. Sőt levelezése úgyszólván átíveli az egész világot. Hiszen beutazta Európát, s otthonosan mozog az angol nyelvterületen csakúgy, mint Skandináviában, vagy a Balkánon.

Azok, akik Dankó Imrét csak írásaiból ismerik, azok el sem tudják képzelni, milyen sziporkázóan szellemes előadó, akinek szavát feszült figye-

Dankó Imre, 1986

lemmel hallgatja közönsége. Számára mindegy, hogy szakemberekhez, vagy „laikus” érdeklődőkhöz beszél, minden közegben megtalálja a hangot. Azt hiszem, akkor van igazán elemében, amikor anekdotázhat. Kifogyhatatlan történetei, akár másokról beszél, akár saját életének humoros epizódjait eleveníti föl. Egyszer érdemes lenne ezeket valahogy filmen is megörökíteni, mert hiába írja le az ember, a betűk nem képesek visszaadni az élőszó varázsát, Dankó Imre egyéniségét, ami elválaszthatatlan része a történeteknek, az adja meg azoknak a savát-borsát. Például tőle tudhattuk meg, hogyan lehetett 1945-ben Kecskeméten a „semmitől” olyan múzeumi kiállítást csinálni, amelynek anyaga elfogyasztható lett (konzervek). Sárospatakon az elveszett tigrisfej következményei, Pécsen a természettudományos munkaterv teljesíthetőségének kérdése (gyűjtés az esővízből), és folytathatnánk tovább a sort a végtelenségig.

Megtöltene egy egész Honismeret számot, ha mindazok, akiknek Dankó Imre valaha is segített, akiket támogatott valamilyen formában, mind leírnák a maguk történetét néhány sorban. Ortutay Gyula írta le egyszer, hogy a magyar múzeumvezetés legegyszerűbb és leghatásosabb módszere az lenne, ha mindenhová elküldenék Dankó Imrét, aki néhány hónap alatt beindítaná a munkálatokat, s azt követően már rá lehetne bízni a folytatást „bábkire”.

Való igaz, hogy korszakos jelentőségű az, ahogyan Túrkevény múzeumot szervezett, vagy amit néhány év alatt Sárospatakon elért, vagy a gyulai, aztán a pécsi évek, s végül ő volt a debreceni Déry Múzeum megújítója, neki köszönhető, hogy újra a két világháború közötti rangjára fejlesztette a nagyhirű intézményt, amelynek gyűjteménye sok tekintetben a fővárosi országos múzeumok anyagával vetekedik értékben, sokszínűségben.

Amellett, hogy Dankó Imre felülmúlhatatlan előadó, legalább annyira mestere az írott szónak is. Kisebb-nagyobb cikkeinek száma ezres nagyságrendű, az általa szerkesztett kötetek is meghaladják a százat, nagyobb tanulmányainak száma is tiszteletet parancsoló, s mintegy félszáz önálló kötet-füzet került ki a keze alól. Tegyük ehhez hozzá, hogy jelentős részüket akkor íródott, s akkor került kiadásra, amikor helytörténeti-honismereti művek megjelenítése korántsem számított kiemelten támogatott tevékenységnek. Minden kötet engedélyeztetéséért, illetve a pénzügyi fedezet előteremtéséért meg kellett küzdenie. Ha leszámítjuk azt a tetemes időt, amit a kötetekkel kapcsolatos szervezőmunkára kellett Dankó Imrének az utóbbi fél évszázadban fordítania, akkor nyugodtan állíthatjuk, hogy Dankó-tanulmányok és könyvek egész sorával lettünk szegényebben emiatt.

Dankó Imre sohasem sajnálta az időt és fáradságot egy-egy kötet megszerkesztésére s megkereste hozzá azt a nyomdát is, amely a megfelelő szinten képes volt előállítani a kiadványt. Szerette, szereti a könyvet. Így nem csoda, hogy évtizedek alatt hatalmas könyvtárat gyűjtött össze. Nem kuriózumokat, nem több évszázados ritkaságokat, hanem olyan műveket, amelyeket munkájában használni tud. Különösen a honismereti-helytörténeti irodalom tekintetében tartalmaz kincseket, igazi csemegéket ez a gyűjtemény, amelyet átgondoltan, tervszerűen fejleszt, immár jóval több, mint fél évszázada. Akkorára nőtt, hogy kénytelen volt nélkülözhető részeitől időről-időre megválni. Évtizedek óta tetemes mennyiségű könyvvel gyarapítja a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárát, amelynek egykori vezetője. Újszászy Kálmán igen kedves jó barátja is volt. De példának okáért a sátoraljaújhelyi Kazinczy Társaság is jelentős könyvadományt köszönhet neki.

Kedves területe a néprajz és helytörténet mellett a nyomdatörténet. Különösen a debreceni nyomdászat múltjába ásta bele magát, amelynek hozadéka egyebek mellett a Nyomdászat-történeti és nyomdászélelmód-kutatási tanulmányok című kötet (Debrecen, 1986). Debrecennel kapcsolatos múlt századi könyvritkaságok hasonló formában való közzététele is Dankó Imrének köszönhető. Az ő közvetítésével és közreműködésével jelenhetett meg a Vizsolyi Biblia mellett a legerjedelmesebb XVI. századi nyomtatvány is, Weres Balázs Magyar Decretuma a debreceni nyomda jubileumára, immár egy évtizede.

Bizonyos kiadványok hasonló formában való kiadása helyett javított kiadás a célszerűbb. Erre is Dankó Imre adott példát akkor, amikor példászerű gondossággal és alaposággal rendezte sajtó alá Osváth Pál Bihar Vármegye Sárreți Járása leírását (1996). Az eredetileg 1875-ben megjelent kötet különleges könyvészeti ritkaságnak számított. Az új kiadáshoz csatolt mutató, és az Osváth Pál életét és munkásságát összefoglaló kísérő tanulmány sokkal használhatóbbá tette a szöveget, mint az eredeti kiadás volt. Dankó Imre lehetne az, aki

K. Nagy Sándor háromkötetes Biharországiát (Nagyvárad, 1884–1888) is hasonlóképpen sajtó alá rendezhetné Részletesen elemezte is a művet az általa szerkesztett Rálátás 2001. 4. számában.

Dankó Imre egész sor helytörténeti monográfia kezdeményezője, szerzője vagy munkatársa. Elegendő, hogy az 1970-es évek hajdúvárosi monográfiáira gondolunk, vagy saját szerzeményei közül a Nagyecsedet vagy legújabban Magyarhomorog történiáját feldolgozó kötetet említjük. A Sátoraljaújhely Lexikont is kitűnő szócikkkel gyarapította. Aligha véletlen, hogy pl. ő írta a „vásár” címszót, hiszen ennek a kérdéskörnek, az árucseré néprajzának legkiemelkedőbb ismerője-művelője, dokumentumainak gyűjtője idestova fél évszázada. Több kiadványban feldolgozta ennek egyes regionális és országos vonatkozásait és kötetben is összegezte a legfontosabb ismereteket az 1990-es években. Természetesen a Száz magyar falu könyvesháza sorozatból sem maradhatott ki, ő készítette el a sárréti Zsákát bemutató kötetet.

Zsákához annyira közel került, s egyben annyira sikerült megnyerni az ügy számára a falut, hogy 2000-tól Rálátás címmel helytörténeti-honismereti-kulturális tájékoztató füzetet is jelentet meg évente négy számban, egyenként általában 44 oldalon (évenkénti összesített tartalomjegyzékkel!). Ezekben a füzetekben nemcsak egyetlen faluhoz, sőt nemcsak egyetlen tájegységhez (Sárrét) fűződő adatközlések, tanulmányok, hírek olvashatók, hanem ennél sokkal átfogóbb jellegű.

Dankó Imre először Sárospatakon indított füzetorozatot, az 1950-es évek közepén. Majd ezt folytatta Gyulán az 1950–1960-as években múzeumigazgatóként. Majd Pécsett Múzeumi Hírlevelet adott ki. Ezt követte legnagyobb szabású, országosan páratlan vállalkozása az 1969-től máig élő, immár több mint három évtizedes múltra visszatekintő Múzeumi Kurír. Legutóbbi vállalkozása a zsákai Rálátás.

A periodika-szerkesztés láthatóan Dankó Imre egyik legkedveltebb foglalatossága. Egyik énje alighanem a folyóirat-szerkesztői. Országos, vagy regionális folyóirat szerkesztésére lehetőséget nem kapott soha sem a szakmától, sem a hatalomból, így teremtett a maga számára, s egyben a honismeret-helytörténet hasznára és örömére az új és új kiadványsorozatokat, mint a mostani Rálátás. Kérdezhetné bárki, honnan van erre energiája? De csak az kérdez ilyet, aki nem ismeri közelebbről Dankó Imrét, aki mindig, mindenre szakít időt, mindent képes megszervezni, reménytelennek látszó helyzetben is múzeumokat teremt és tart életben, kiadványokhoz szervez szerzőket és biztosít pénzt, aki nyomdász kapcsolatai révén képes arra, hogy úgyszólván pénz nélkül is megjelenjenek egyes kiadványok.

Nem hivalkodó, nem magamutogató ember, ha nem hatalomra tört, csupán használni, szolgálni akar a közösségnek, ami az igazán protestáns szellemiségű emberek számára természetes. Munkássága, egyenes, becsületes jelleme sem elegendő azonban ahhoz, hogy sajátos kis hazánkban megóvja őt egyesek rosszindulatától, áskálódásától. Szűkebb-tágabb szakmai és igazgatási körökben akadtak eddig pályafutása alatt olyanok is, akik nem kevés keserűséget okoztak neki. Optimista lendületét azonban az intrikák, alattomos támadások sem tudták soha lefékezni. Gondja-baja, időnkénti betegségei közepette olykor elkedvetlenedik, de az újabb feladatok feledtetik vele a sérelmeket.

A honismereti mozgalom meghatározó egyénisége kezdettől fogva, ennek elismerését jelentette számára a Bél Mátvás emléklakett is. Bízunk benne, hogy továbbra is a régi töretlen lendülettel és lelkesedéssel dolgozik velünk, hiszen tanácskozásaink, honismereti akadémiáink színtelenebbek lennének nélküle. Nem kell különösebb bátorság ahhoz, hogy leírjuk: számunkra bizony pótolhatatlan ember.

A köszöntést zárva engedtesék meg e sorok írójának, hogy saját, szavakkal nehezen kifejezhető hálát és köszönetét is kifejezze Dankó Imrének, hiszen tudományos és ismeretterjesztő pályája, honismereti munkássága indulásában Dankó Imre meghatározó szerepet játszott, és mint tudóst, és mint embert kezdettől fogva példaképnek tekint.

Imre Bátyám! Éltesse az Isten még sokáig valamennyiünk örömére, hogy erőben és egészségben alkothass, hogy hallhassuk hol bölcs, hol tréfás szavaidat, láthattunk körünkben és tanulhassunk Tőled!

Csorba Csaba

Partiumi honismereti konferencia Kaplonyban

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság 2001. szeptember 7–9. között szervezte meg VII. Honismereti Konferenciáját a Szatmár megyei, Nagykároly melletti Kaplonyban. A korai krónikák csak annyit közölnek a településről, hogy a Kaplonyok a Nyírségben, megkeresztelkedésük után Benedek-rendi monostort alapítottak. Gróf Károlyi Sándor a tulajdonában lévő 1195-ből keltezett oklevél alapján 1080-ra teszi a nemzeti monostor alapítását. Mint Kaplony-monostort 1267-ben említik először. A kolostorral egy időben épült fel a Szent Mártonról elnevezett ősi templom, mely háromhajós, román kori bazilika volt. Az 1570-es években, a reformáció térhódítása után a bencés kolostor elpusztul. A Kaplonyok kései leszámazottja, Károlyi Sándor 1711. augusztus 18-án írja meg az alapítólevelet. Felépül a Ferenc-rendi kolostor és temploma a régi istenháza alapjaira, a megmaradt falak és oszlopok megőrzésével, a kor stílusának megfelelően barokk jelleggel. Az 1834-es földrengés szinte elpusztította a kolostort. Az újjáépítés Ybl Miklós tervei alapján történt. A templom szentélye mögé háromhajós kriptát tervezett, a Károlyi grófok temetkezési mauzóleumát, amely ma is az egyik legszebb emlékművünk.

A kétnapos plenáris ülés színhelye a patinás monostor nagyebédlője volt. A konferenciát, melyen kilencvenötven vettek részt, Dukrét Géza, a Bizottság elnöke nyitotta meg. Szabó Károly szatmári szenátor, Khün Pál kaplonyi plébános és Máncz Dezső polgármester köszöntötte a jelenlévőket, majd Balogh Ferenc a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, Eszenyei Béla előadótanácsos, Tökés László püspök, Máthé Gyula az Erdélyi Kárpát Egyesület, Széphegyi László a budapesti Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Karacs Zsigmond a magyarországi Honismereti Szövetség, Fleisz János a Bihar és Nagyvárad Civil Szervezetek Szövetsége részéről üdvözölte a konferenciát. A későbbiek folyamán szót kért még Hajdú Jenő Szlovákiából, a borsi II. Rákóczi Ferenc Emléktársaság Honismereti Szövetségének elnöke, Lakatos Miklós a Magyar Statisztikai Társaság részéről, Csörtán Ferenc a román Kulturális és Vallásügyi Minisztérium Nemzeti Kisebbségek Főosztályának munkatársa. A konferenciát megtisztelte jelenlétével Pintér Tamás és Káldy Gyula, az OMVH Nemzetközi Kapcsolatok főosztályvezetője, illetve osztályvezetője.

Kaplonyban először osztották ki a *Fényes Elek-díjat* azoknak, akik kimagasló eredményeket értek el a helytörténeti munkában, történelmi örökségünk megővésében, a honismereti nevelésben. A díjazottak a következők voltak: *Kovács Géza* Aradról, *Emődi János* Nagyváradról, *Juhász Viktor* Révről, *Major Miklós* Szilágynagyfaluból, *Székely Antal* Ombodról, valamint post mortem *Sípos László* (Bogdánd).

A plenáris ülés hagyományosan a helyi és környékbeli települések ismertetésével kezdődött, de rendhagyó módon Kaplony, Kálmánd, Mezőfény, Csanáros, Mezőpetri polgármesterei és alpolgármesterei beszéltek falujukról. Ők inkább a mai helyzetet mutatták be demográfiai, gazdasági és kulturális szempontból, átérezve egyszersmind a konferencia jelentőségét, falujuk történelme és helyzete megismerésének fontosságát. Készülniük, foglalkozniuk kellett a témával, ami önmagában is pozitívum.

Ezután Khün Pál plébános és Petkes György lelképásztor ismertették a kaplonyi katolikus-ság, illetve reformátusság történetét. Majd előadások hangzottak el a konferencia két fő témakörében: *Árpád-kori településeink kialakulása és története*, valamint *nagy személyiségeink*. Benedek Zoltán (Nagykároly) a Károlyiak birtokviszonyait, ismertebb kastély- és templomépítkezéseit ismertette. Karacs Zsigmond (Budapest) Károlyi-leveleket mutatott be, Uszkai Árpád (Pér) falujának Árpád-kori településtörténetét, Fábíán József (Tenke) a Fekete-Körös völgyében kialakult településeket taglalta. Fazekas Loránd (Szatmárnémeti) Bösörményi Károlyról és családjáról, Pálkovács István (Temesvár) Schlauch Lőrinc életéről és munkásságáról értekezett.

Másnap Erdőkői Zoltán (Lele) a Kaplony-család lelei ágát ismertette, Borbély Gábor (Nagyvárad) alaposan dokumentált tanulmányának címe *Települések születése és pusztulása a középkori Érmelléken* volt. Lakóné Hegyi Éva az elpusztult zilahi turulmadaras emlékművet mutatta be, Szabó István (Ottomány) a falujáról írt monográfiáját ismertette, Tövissi József (Kolozsvár) Hármásfalu vidékéről, Balogh Ferenc (Kolozsvár) a kincses város főteréről be-

szélt. Jómagam a nemrég elhunyt Hajdú-Moharos József Magyar településtár című monumentális munkáját mutattam be. Kikapcsolódásként a társaság megnézte a műemléktemplomot, a Károlyiak síremlékét, a ferences kolostort és annak híres könyvtárát. Délután Nánási Zoltán (Érmihályfalva) ismertette II. Rákóczi Ferenc protekcionális levelét a kuruc szabadságharcosoknak, és székelyhidi kiáltványát, Szuhányi Katalin (Érmihályfalva) a városában született Zelk Zoltán költő életútját, Starmüller Géza (Kolozsvár) a kővári vár történetét, Antal Béla (Biharpüspöki) a Váradhoz csatolt település népi építészetét mutatta be. Józsa István (Kolozsvár) a tehetségről beszélt, míg Bessenyei István (Segesvár) az árpádi favilla készítését ismertette. A konferencia közgyűléssel végződött.

Szombaton este a templomban találkozót szerveztek helybéliekkel. Ökumenikus áhítat után az elnök a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság szerepét és célkitűzéseit, a konferencia jelentőségét ismertette, köszönetet mondott a szállás- és étekadó vendéglátóknak, emléklapot nyújtva át azoknak, akik hozzájárultak a konferencia megszervezéséhez. Ezt követően a helybéliek rövid műsorral kedveskedtek, melyen közreműködött a helyi énekkar és fúvószenekar.

A zárónap a szakmai kirándulása volt. Meglátogatták Szödemeteren a Kölcsey-émlékhelyet, Tasnádon a református és római katolikus templomot, Érszakácsiban a kazettás mennyezetes református templomot, Ákoson a XII. századi templomot, Erdődön a vármotot, melynek kápolnájában esküdött meg Petőfi Júliájával. Az egész vasárnap zuhogó eső sem vette el a kirándulók kedvét. Három nap közös együttlét után, lelkileg feltöltődve búcsúztak egymástól a VII. Partiumi Honismereti Konferencia résztvevői.

Dukrét Géza

Tüttő György címeres tükröse.
Malonyay nyomán.

Honismeret, határok nélkül – másodszor

A Honismeret olvasói a lapunk 2000. évi 5. számában közzétett tudósításból értesülhettek az *I. Kárpát-medencei Református Honismereti Gyermektábor* eseményeiről. Nos, az akkor reményként jelzett folytatás bekövetkezett: *Szovátán 2001. augusztus 5–13. között sor került a második táborra.*

Csodálatos nyolc napot tölthettünk együtt Felvidék, Kárpátalja, Erdély, a Délvidék, a Drávaszög és Bécs magyar gyermekeivel, illetve felnőtt kísérőikkel. A házigazdák szerepét a marosszéki Sövényfalva református egyháza és a kolozsvári Protestáns Teológia hallgatói vállalták magukra, dr. Buzogány Dezső tanszékvezető egyetemi tanár vezetésével, társszervezőként pedig a kezdeményező budapesti faszori református gyülekezet vette ki részét az előkészítés, lebonyolítás teendőiből. A célkitűzés nem változott: hitben, magyarságban megerősíteni a hét országba szakadt, vallásában, nyelvében, kultúrájában mégis egységes – legfőképpen dialektusukban különböző – gyermekeket, felnőtteket, lehetőséget adni barátságok, emberi kapcsolatok kiépítésére, tapasztalatcserére, gyarapítani ismereteinket a szívünkben, a határok fölött létező haza tájairól, történelméről, népművészetéről, s természetesen színvonalasan szórakozni, vetélkedni, alkalomadtán önfeláldozóan kacagni. Visszatekintve a történetekre, a tábor ezúttal is elérte célját: a résztvevők – érzésünk szerint – lelkiükben s ismeretekben gyarapodva búcsúzhattak.

Dióhéjban az eseményekről. Mivel a horvátországi és felvidéki vendégeink, valamint az erdélyi autóbussz vezetője már előző nap „befutottak” Budapestre, jó szívvel fogadtuk őket, s a faszori kiutazó gyermekek szüleinek köszönhetően, megszerveztük az elszállásolásukat. Vasárnap reggel azután *Somogyi Péter* tiszteletes úr rövid áhítattal útnak indította a Hargita Tours zöld-fehér csíkos buszáinak utasait. A hosszú úton nem egyszer szoltárokat, dicséreteket énekeltünk, a gyermekek gyorsan megtalálták a közös témákat – annál is inkább, mert sokan az előző évről ismerték már egymást. A bihari Zsákán a nagyszülősi, a maradéki és szabadkai gyermekek, no meg a jó ízű ebéd várt bennünket. Viszonylag sima határátkelés után, Nagyváradon és környékén *Mezey Tibor* faszori lelkész színes szavakkal ecsetelte szűkebb pátriája: a Partium látnivalóit. A Királyhágón megpihelve, begurultunk az igazi Erdélybe. A Sebes-Körös gyönyörűsége völgyén, majd Kalotaszegen áthaladva, bizony már sötétedett, amikor Kolozsvárt fölvehettük az onnan Ausztriába szakadt *Lengyel-testvéreket*. Éjfél tájban, a fáradság különösebb jele nélkül, épségben megérkeztünk a szovátafürdői Patak-majorba. A Gyermekek- és Ifjúsági Táborban Buzogány professzor és tanítványai szeretettel és szendviccsel fogadtak bennünket, majd elhelyeztek a háromágyas faházakba.

A hétfő délelőtt természetesen a bemutatkozás volt, délután pedig néhány órát fürdőzhettünk a tengerrel is sósabb Medve-tóban. Meleg vacsoránk – mint a későbbiekben naponta két étkezésünk – a Bükkös Szállodában volt, ami előtt és után, a távolság miatt, minden alkalommal kiadósat sétáltunk. Az esti programban – szintén napi rendszerességgel – rőzsegyűjtés, majd táborút szerepelt, aminek keretében egy-egy határon túli csoport (először a kárpátaljai Nagyszőlősről érkezettek, az esperesné asszony: *Czirók Béláné, Éva néni* vezetésével) népcsoportját, települését, kibocsátó közösségét (gyülekezetét és/vagy iskoláját) elevenítette meg. Sokoldalú házigazdánk, a teológusok, gitárkísérettel estéről-estére újabb énekekkel, mókákkal fokozták a hangulatot, de visszatérően felidéztek, ismételték a már tavaly szívünkhez nőtt tábori himnuszunkat: a „Mert a haza nem eladó” kezdetű, kárpátaljai megzenésített verset.

A keddi nap udvarhelyszéki kirándulással telt. Székelyudvarhely református templomában a környék szülötte, *Sándor Attila* nagytiszteletű úr tartott ismertetést, majd sétáltunk, pénzt váltottunk, vásároltunk a máig legmagyarabb erdélyi városban. A következő állomást a honirodalmi térképének jelentős települése: Farkaslaka jelentette. *Tamási Áron* húga, Erzsébet asszony, az író szülőházába kalauzolta a csoportot, miután megcsodáltuk kopjafás síremlékét a katolikus templom kertjében, valamint és Szervátiusz Jenő és fia, Tibor szobrászművésznek „Ábel” hőseit megörökítő emlékművét. Az egész magyar nyelvterület méltán leghíresebb fazekas központjában, Korondon *Józsa János* mester adott ízelítőt a korongozásból, majd vásárolhatott ki-ki pénztárcája szerint kerámiáiból. Az esti táborút mellett a magyarországi cso-

port – a faszoriak és az érseksanádiak – mutatkoztak be prózával, verssel, énekkel, hangszeres muzsikával.

Szerdán délelőtt, szabad program keretében, volt aki várost nézett Szovátán, mások a piacot keresték föl vagy képeslapot írtak, esetleg a labdát rúgták. Ebéd után a környék helytörténete, *Fekete Árpád* tanár úr ecsetelte eredeti színekkel a táj – a Sóvidék – és a település földrajzát, élővilágát, történetét, nevezetességeit. Ő is, mint oly sok helybéli, nagy reményt fűz ahhoz, hogy a fürdőhely magánosítása során a pályázatot egy magyarországi szállodalánc és bank nyerte meg, így a jövőbeni vendégkör, a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat jótékony változáson mehet majd keresztül... A délután második része a gyönyörű Teleki Oktatási Központban, bibliaismereti vetélkedővel telt, majd a Honfoglalás című filmet vetítették le a táborlakók számára. A tábortüznél ezúttal a csallóközi Alistál református alapiskolájának diákjai adtak műsort, *Kónya Ilona* tanárnő irányításával.

A csütörtököt újabb kirándulásnak szenteltük. Buszunk a Görgényi-havasok s a Bucsintető érintésével, először Gyergyószentmiklóson állt meg, ahol (az evangélikusok által is használt) református, majd a város névadója: Szent Miklós római katolikus templomában *Ősz Előd* teológus adott avatott helytörténeti ismertetést. Betekintést kaptunk az itt ötödfélszáz esztendeje jelen lévő reformátusság s a három évszázada betelepült örménység életébe, a székelység történetjének dicső és sötétebb fejezeteibe. Örömmel hallottuk, hogy a város keresztyén egyházai között példászerű az együttműködés. Ezt követően a Gyergyói-havasokat, s a Pongrác-tetőt magunk mögött hagyva, a Székelyföld két gyöngyszemét: a Gyilkos-tavat, s a Békás-szorost kerestük föl. A fenséges Oltárkő tövében mindannyian érezhettük a Teremtő végtelen nagyságát, s mellette saját parány voltunkat. Az is tudatosodhatott bennünk, hogy félezer kilométerre a trianoni határtól, még mindig a történelmi Magyarország területén belül vagyunk, megközelítve a természetes határ Moldvától elválasztó szakaszát. Aznap este a horvátországi Drávaszög és Bécs magyar református gyermekei hozták közelebb mindannyiunkhoz szülőföldjüket, illetve lakóhelyüket, *Varga György* nagytiszteletű úr pásztorolásával.

A péntek délelőtt a kézművesség jegyében telt. A közeli Székelyszentistván jeles művésze, *Sándor János* adott izelítőt a kopjafák, a székelykapuk motívumkincséből, s tanította faragásra nem csupán a legényeket, hanem a leányokat is. A másik egyidejű helyszínen, az ausztriaiak által hozott alapanyagból, papírmunkát végezhettek a gyerekek. A délutáni sportvetélkedőt és népdaltanulást követően, ismét a Teleki Központba vezetett az utunk, ahol honismereti vetélkedő keretében adhattak számot a táborozók a „Honfoglalás” filmhez, a kirándulásokhoz, nemzeti történelmünkhöz, népi kultúránkhöz és irodalmunkhoz köthető jártasságukról. Csángó népdaltanulás és táncház következett, majd – mint kiderült – a kolozsvári teológus barátainkból álló *Magvető keresztyén egyesület* adott hangversenyt „Dicsérjétek az Urat!” címmel. A címadó 150. mellett más zsoltárok, saját szerzemények, spirituálék és a Kalácsa-együttes megzenésített versei szerepeltek a műsorokon, amely osztatlan sikert aratott. Bizonyosak lehetünk benne, hogy e fiatalok még hallatnak magukról – nem véletlen, hogy a Reformátusok Lapja is közölte velük interjú augusztus végén.

Este a délvidékiek tették érzékletessé a szerémségi Maradék és a bácskai Szabadka gyülekezetének mindennapjait, *Réti Katalin* lelkész nő betanításában. Testvéri szeretettel fogadtuk *Ivanov Ljubomir* – a közvetlensége miatt méltán népszerűvé vált Ljubo bácsi – keresetlen (és tegyük hozzá: hibátlan magyarságú) szavait arról, hogy vált pravoszláv szerb létére az újvidéki Ökumenikus Szeretetszolgálat ingyenskola programjának felelőssévé, a szervezetet vezető *Béres Károly* református lelkész munkatársává.

Szombat délelőtt páratlan élményben lehetett részünk: meglátogattuk a parajdi sóbányát. A 120 méter mélységbe autóbusz vitt le. Valóságos föld alatti város tárult elénk: a hatalmas, több hektárnyi, egy légtérbe nyitott kezelőtermekben napi két és fél ezer asztmás és más légúti megbetegedésben szenvedő beteg sokszor órákat tölt el. Faragott székelykapuk, játszóterek, székek, asztalok, kicsiny elárúsítóhelyek teszik kellemessé az időtöltést. Számunkra mégis az ökumenikus templom volt a legkedvesebb, amelynek padjaiban megpihelve, zsoltárokat énekelünk s gyönyörködünk az Úr teremtette világ számunkra eddig ismeretlen csodájában. A felszínre érve a táj jellegzetes édességét: a kürtös kalácsot kóstolhattuk meg, hazaérve megkezdtük az összecsomagolást, hogy azután ismét – immár búcsúzóul – a Medve-tavat keressük fel.

Vacsora után az egyes küldöttségek egy-egy felnőtt és gyermek tagja értékelte a táborozást. A zsűri elnöke kihirdette a három vetélkedő összesített eredményét. Ajándékot azonban nem csak a győztesek és helyezettek kaptak: támogatóink jóvoltából tartalmas egyházi és világi olvasmányokból, igés kártyákból, apróbb emléktárgyakból álló csomagot adhatott át a fasori küldöttség valamennyi gyermeknek és felnőtt kísérőnek. Köszönetet mondva elsősorban Istennek, mellette a szervezőknek, a foglalkozásokat vezető teológusoknak, a bennünket segítő testvéreinknek, e sorok írója hivatalosan bezárta tábort.

A program meglepetésre azonban itt nem ért véget: egy eredeti ötlet nyomán a gyermekek és a „felügyelők” „egymás bőrébe bújtak”, vagyis szerepcsere történt. A leányok és fiúk rendkívül szellemes – ugyanakkor a jó ízlés határain belül maradó – utasításokkal vettek revansot a korábbi helyreutasításainkért. Az este kedves befejezéseként, az érsekcsanádi *Tóth Kinga* szóvivőségével, a gyermekek saját kezűleg készített ígéket adtak át, hálás szavak kíséretében a felnőtteknek, bizonyosságát adva, hogy megérintette lelküket mindaz, amiért hét országból egybesereglettünk.

Egész héten szavunk sem lehetett az időjárás ellen, az indulás napján azonban eleredt, s nemigen csitult az eső. A *vasárnap* délelőttöt hol másutt tölthettük volna, mint a marosvásárhelyi Vártemplomban. Igehirdetés és a tatabányai Városi Énekhar koncertje után *Fülöp G. Dénes* tiszteletes úr, Isten e házának nagytekintélyű gazdája köszöntötte a csoportot, majd küldöttségünk lelkes vezetője foglalta össze, kik vagyunk, s miért jártunk a székyek földjén. Búcsúbédűnket a Bod Péter Református Diakóniai Központban költöttük el, a Főtér körbejárása után pedig elrobogott a busz Kolozsvár felé. Erdély fővárosában szintén rövid városnézés következett, a Protestáns Teológia dísztermében hálaadó imádsággal. Egy hét után immár ismerősként integettek sokfelől jött gyerekeink a Királyhágón, hogy nem sokkal később beléphessenek a maradék ország területére. Mivel közben igencsak beesteledett, a már odafelé is érintett Zsáka vendégházában tért nyugovóra a társaság – a kárpátaljaiak kivételével, akiknek megállás nélkül folytatniuk kellett útjukat.

Augusztus 13-án, hétfőn a vendéglátó *Bíró Miklósné, Ibolya* asszony megmutatta az erdélyi fejedelmet is adó *Rhédey*-család kastélyát, amely ma községi művelődési otthon, galéria és könyvtár. Érdekes, hogy amíg Erdélyben – érthető módon – a magyar múlt emlékeit és élő nemzettársainkat kerestük, a zsáki lakosság református magyarokból és görögkeleti románokból tevődik össze, példázván a Kárpát-medence messziről nehezen fölfogható, bonyolult etnikai viszonyait. Kora délután templomunk elé érve, az anyaországi szülők megölelhették „madárlátta” gyermekeiket, a határon túliakat pedig a fasori gyülekezet még vendégül látta egy szerény ebédre.

Hálával tartozunk az oktatási, a kulturális minisztériumnak, a Mocsáry Lajos Alapítványnak, a teréz- és erzsébetvárosi önkormányzatnak, akik pályázati támogatásaikkal, valamint azon kiadókknak és üzleteknek – az Evangéliumi és Kérügma Kiadó, az Ister Könyvkiadó, a Baráti Missziós Szolgálat, a CLC Keresztyén Könyvesbolt, a Bibliaszövetség –, amelyek természetbeni adományaikkal lehetővé tették a II. Kárpát-medencei Református Honismereti Gyermektábor lebonyolítását. Ha a Fennebbvaló úgy akarja, jövőre Bácsfeketehegyen, a Délvidéken találkozunk.

Széky András Bertalan

Sikeres regionális nap Körömden

A helytörténeti és honismereti munkában példászerű kezdeményezéseivel elismert rangot vívott ki magának a 750 éves Rába-parti kisváros, Körömd. A sikeres munkálkodásnak döntő szellemi bázisa a Csaba József Honismereti Egyesület. A várostörténet szisztematikus kutatása és sokoldalú publikálása olyan könyv- és kiadványtermést eredményezett az elmúlt években, ami városi szinten is ritkaságnak mondható.

A jeles nemzeti, helyi évfordulóit és történelmi személyiségeit figyelmesen számontartó település két alkalommal is házigazdája volt honismereti rendezvénynek. 1999 késő őszen az V.

Vas Megyei Pátria Nap keretében a megyei millenniumi előkészületekről hangzottak el érdeemi tájékoztatók, 2001 májusában pedig regionális honismereti szakmai napon látták vendégül a kutatóintézmények képviselőit és egyéni kutatókat.

A Csaba József Honismereti Egyesület és a Vas Megyei Honismereti Egyesület közös programja már a számvetést szolgálta, egyfajta mérleget vont nemzeti historizmusunk két kiemelkedő – az 1848/49-es forradalom és szabadságharc és a magyar millennium – évfordulója tiszteletére született tudományos értékek megjelentetésével kapcsolatos tapasztalatokról. A fesszes, tizenöt előadást magába foglaló találkozózt élénk érdeklődés kísérte a megyei egyesületi tagok és a helyi patrióták körében. A szakmai napon részt vett Halász Péter, a Honismereti Szövetség elnöke is.

A számvetést méltóan és meggyőzően reprezentálta a megyei helyismereti kiadványokról készített kiállítás, dr. Köbölkúti Katalin, a Megyei Könyvtár tudományos főmunkatársa rendezésében és hozzáértő ajánlásában.

Honfi József polgármester szívélyes hangú köszöntőjét a Csaba József Honismereti Egyesület elnökének, Kondicsné dr. Kovács Évának tömör, munkájuk tartalmát és értékeit kiemelő tájékoztatója követte. Zsámboki Árpád, a Vas Megyei Honismereti Egyesület elnöke a 10 éves megyei egyesületi munka értékeiről, kezdeményezéseiről, a tevékenység megújításának terveiről és a millenniumi megyei akciók („Hazahívó”, „Vallunk téged szülőföldnek...” megye ismereti vetélkedő) szakmai segítő formáiról szolt. A találkozózn a diák-helytörténeti munka is nyilvánosságot kapott, aminek őszintén örültek a résztvevők. Markó Dániel, a körmendi „ifjú történetész” önképző kör tagja frappánsan fogta egybe Carolus Clusius-nak, a XVI. századi európai hírű természettudósnak körmendi munkálkodását.

Nagy figyelem kísérte Halász Péter, országos elnök tájékoztatóját, aki a honismereti munka sajátos céljairól szolt a tudományos tevékenység segítségével, az emberi élet teljességének biztosításában és a magyarságtudat erősítésében. Külön kiemelte a 2001. év legfontosabb országos kezdeményezéseit, szolt az „Olvasás Évéhez” kapcsolódó honismereti rendezvényekről, a XXIX. kecskeméti Országos Honismereti Akadémia előkészületeiről és témaválasztásáról, a pedagógusképzésben megújítandó, megerősítendő honismereti képzés fontosságáról, konkrét terveiről, az ifjúsági honismereti munkát élményszerűen szolgáló formákról, táborokról, a „Tudás forrásai” címmel meghirdetendő új országos diákvetélkedőről stb. Dicsőően beszolt a Vas Megyei Honismereti Egyesület 10 éves munkájáról, új kezdeményezéseiről, a megyében megjelent értékes kiadványozási munkáról.

A tájékoztatókat a nyugat-dunántúli régióban működő közgyűteményei intézmények vezetőinek magas szintű előadásai követték. Dr. Molnár András, a Zala Megyei Levéltár igazgatója a reformkori Batthyány Lajos életútját, politikai pályafutását és politikussá válását elemzte, dr. Turboly Éva, a Soproni Városi Levéltár igazgatója a két jeles történelmi évfordulóhoz kapcsolódó rendezvényeiről és gazdag kiadványtermésükről szolt, meggyőző példákkal. Hudi József történetész, igen adatgazdagon hozta közelebb Pápa mezőváros életét, hangulatát, a meginduló polgárosodás értékteremtő kezdeményezéseit. Sajátos helyi állapotképet rajzolt előadásában Piri Zsolt, a kemesmihányfai általános iskola igazgatója, aki az egyházi iskolákról és azok 1948-as államosításának történeteiről szolt. Benczik Gyula, a Vas Megyei Levéltár tudományos munkatársa lényegre törően összegezte a millenniumi és falutörténeti kutatások tapasztalatait, kiemelte a forráskutatáshoz nyújtott intézményi segítségük formáit. A feltáró, összegző munkában személyes példát is mutatott, magas szinten készítette el Ivánc község történetét, amely a „100 falu könyvesháza” sorozatban jelent meg. Mayer László, a Vas Megyei Levéltár igazgatóhelyettese, a Vas Megyei Honismereti és Helytörténeti Közlemények szerkesztője a negyedszázados múltra visszatekintő orgánium szerkesztési elveiről, publikálási gyakorlatáról szolt meggyőző példákkal, személyes hangvételben. Dr. Vörös Ottó, a Berzsenyi Dániel Főiskola ismert nyelvésze a hajdani kutatói, pedagógusi példaképekről beszolt, azokról az értékekről, amelyeket alkottak, de az utókor kevésbé ismeri és becsüli. Kiemelte, hogy tudományos kutatómunkájához is kamatoztatható ismereteket adott a honismereti mozgalom, különösen a nyelvjárás-kutatás. Nagy figyelmet váltott ki hozzáértő közreműködésével a millectenáriumn évében megjelenő, eddig ismeretlen Körmendi Kódex bemutatása.

A tapasztalatokban, ismeretekben gazdag napot Zsámboki Árpád, a Vas Megyei Honismereti Egyesület elnöke zárta. Kiemelte, hogy a földrajzi határokat átlépő gondolkodásnak és közös számvetésnek nagyszerű példáit ismerték meg a szakmai nap résztvevői. Tematikailag változatos, magas szintű termést hozott a két jeles évforduló, a tudományos műhelyek és az egyéni kutatók munkáját saját értékükön kell számon tartani. Jelezte, hogy a találkozók csak egy szűkített keresztmetszetet adhatott a végzett munkáról, de a megismert kezdeményezések bizonyították, hogy az értéktéremtésben a tudományos tevékenység és a honismeret is nagyszerűen vizsgázott, az utóbbi bizonyította cselekvőképességét, mozgósító erejét és valódi szerepvállalását. Befejezésékként arra utalt, hogy a mai napon is bizonyosságot nyert a konferencia jelmondata: „Hittel, tettel, honismerettel szeretett hazánkért.” Köszönetet mondott a házigazdák gondos előkészítő munkájáért, a szívélyes vendéglátásért, a résztvevők kitartó figyelméért.

Zsámboki Árpád

Hogyan ápoljuk a múlt emlékeit Jászkiséren?

Már gyermekkoromban a honismereti szakkör soraiba léptem. Győri János tanár jóvoltából nagyon megszerettem és elkötelezettjévé váltam ennek a szép munkának. Pedagógus lettem és tanítványaimnak én is szeretném továbbadni a honismeret iránti szeretetet. Örömmel látom, amikor irányítással boldogan készítik a nagyszülők gyermekkorában használt játékokat és önfeledten játszanak azokkal. Osztályaimmal mindig szívesen vettünk részt népi hagyományokat felelevenítő játékokon is.

Szeretném bemutatni, hogyan ápolják a múlt emlékeit szülőfalumban.

Jászkisér a Duna–Tisza közén, a Jászságban helyezkedik el, a megyeszékhelytől, Szolnoktól 40 km-re, a Jászság központjában, Jászberénytől 30 kilométerre.

Jászkiséren nagy hagyományai vannak a honismereti munkának. A II. világháború előtt Csete Balázs rajztanár személyében községünk országosan kiemelkedő néprajzkutatóval dicselkedhetett. Az ő munkáját folytatta és alapította meg Jászkiséren 1970-ben a Csete Balázs Honismereti Szakkört Győri János és felesége, Jucika néni. A lelkes szakköri tagok tíz év alatt több mint 2000, a népi kismesterségekhez kapcsolódó tárgyat gyűjtöttek össze, ezeket a szakkör által helyrehozott régi óvoda épületében helyezték el.

A hat helyiségből álló Tájházat 1981-ben adták át a látogatóknak.

Az első teremben láthatók a nagyközségünkben régen, főleg a háztartásban és a mezőgazdaságban használatos tárgyak. Régi népviseletek, kihaló mesterségek: cukrász, cipész, kőműves mesterek régi emlékei láthatók. Itt olvashatjuk el Jászkisér rövid történetét, itt láthatjuk az 1818-as városrangot adományozó oklevél másolatát, a Farkas-dombom feltárt avar kori temetőről készült fényképeket, rajzokat. A második teremben a szakkör névadójának, Csete Balásznak az életrajza, portréi, festményei, tus és ceruza rajzai, gyűjtései és a szakkör története, pályamunkái találhatóak. A harmadik helyiségben régi írásos emlékek, a községünk régi címerai, térképek, olajfestmények láthatók. A negyedik helyiségben az 1920–1930-as évek régi jászkiséri szokás szerint, eredeti bútorokkal berendezett jómódú református család szobája kapott helyet. Itt látható egy 1867-ben Kossuth Lajosnak írt levél hiteles másolata, a válaszlével és a Kossuth által küldött fénykép. Az ötödik helyiségben a szobához tartozó konyha, a hatodikban pedig a reformátusok által megbecsült öreg szülők szobájának berendezése látható.

A Tájház 1995-ben, a szakkör 25. évfordulóján, a jász-portával bővült. A régi cselédlakásban: a szoba, konyha, kiskonyha és a kamra korhű berendezése található. A jász-portához mezőgazdasági eszköztároló is tartozik, ahol ekéket, boronákat, szekereket, temetkezési jelképeket helyeztek el.

A milécentenárium évében 600 m²-es emlékparkkal bővült a Tájház, ahol kopjafákat állítottak a honfoglalás, nagy királyaink és a hét törzs, a magyar oktatás emlékére, tiszteletére. A portát száz rózsató és díszcserjék teszik még szebbé. 1998-tól rendelkezik az intézmény a Kulturális Örökség Minisztériumának működési engedélyével.

Ezt a gyönyörű és páratlanul gazdag gyűjteményt még tovább gyarapították a szakkör szorgalmas tagjai. A lelkes gyűjtőmunkának és az adományozók nagylelkűségének köszönhetően a gyűjtemény borházzal, kovácsműhellyel és szabadtéri kemencével bővült.

A hivatalos megnyitóra, melyre több mint ötszázan gyűltek össze, az ünnepi hétfvégén, 2001. augusztus 19-én, vasárnap a helytörténeti gyűjtemény udvarán került sor. A rendezvényt Papp János alpolgármester úr bevezetője után Várhegyi Attila államtitkár úr nyitotta meg. Beszède után a jelenlévők elénekelték a Himnuszt, amit a kopjafák koszorúzása követte. Az ünnepség első részét a helyi néptáncgyűttes, a Pendszom táncosainak műsora zárta, majd Hajdú László polgármester úr megszegte az új kenyeret.

Ezután a vendégek átvonultak az új létesítményekhez, ahol Bíró József és tanítványa, Rapi Mihály előadásában szép verseket hallhattunk. A kovácsműhely és a borház adományozóiról, annak eszközeiről, azok használatáról és Jászkisér bortermelei múltjáról Hortiné dr. Bathó Edit a Jászberényi Jász Múzeum igazgatója tartott érdekes és figyelemkeltő ismertetőt. A szót eléneklése után Várhegyi Attila államtitkár felavatta a gyűjtemény új részeit. Ezután a szakkör tagjai új kenyérral és borral kínálták a résztvevőket.

A kovácsműhely működés közben is meg lehetett nézni, mivel a falu kovácsa, Miskolci Bandi bácsi a látogatók előtt patkót készített, s szívesen adott felvilágosítást is az ott látható szerszámokról és azok használatáról. A mellette lévő borházban is szívesen fogadták a nézelődőket, hús borral kínálták őket, miközben megtekintették a szőlőtermesztés és a borkészítés eszközeit.

Remélem a leírtak alapján, minél többen eljönnek szép jász községünkbe, hogy a Csete Balázs Helytörténeti Gyűjteményt megtekintve megismerjék Jászkisér múltját és jelenét.

Göröcsné Simonyi Edit

A Kárpát-medence Mindszentjeinek bemutatkozása a Magyarok Házában

1993 óta rendszeresen összejönnek a Kárpát-medence Mindszent elő- vagy utónevű települései a *Mindszenti Napok* kulturális és sporttalálkozóján. Már az is összefog bennünket, hogy minden település a mindenszentek tiszteletére felszentelt templomáról kapta nevét. Így azt is mondhatnánk, hogy Mindszent, Mindszentkál, Mátramindszent, Csikmindszent (Misentea), Csonkamindszent, Csehimindszent, Mindszentpuszta-Pér, Érmindszent (Ady Endre), Jászó-Mindszent (Poproc), Kassamindszent (Valaliky) és Pinkamindszent testvérek.

Amikor megtudtam, hogy valóra válhat egy álom, a Kárpát-medence Mindszentjei együtt mutatkozhatnak be Budapesten a Magyarok Házában, kivétel nélkül minden település segített és lelkes készülődésbe kezdett. Mindenszentek előestéjén tíz, határainkon innen és túli Mindszent kiállítását nyitottuk meg, egy estét betöltő kulturális műsor kíséretében. Annyian voltunk, hogy a több mint négyezer fős közönség egy része kiszorult a színházteremből. *Rajnai Miklós*, a Magyarok Háza művészeti és programigazgatója, mint házigazda köszöntötte az ünneplőket. Köszöntőt mondott *dr. Gyovai Tiborné* Mindszent város polgármestere, *Bada István* a Jugoszláviai Gyűjtők Egyesületeinek Szövetsége elnöke és *Háhm László* Mindszentpuszta-Pér polgármestere. *Kiss István* ércesen csengő előadásában hallhattuk a magyarság küzdelmes sorsát zengő „millenniumi himnusz”, mely ünneplőbe öltöztetett lelkünkig hatolt. A dal Fekete Ottó alkotása. *Kabók Márta* szavaló Lódi Ferenc: Ez a táj nekem és Reményik Zsigmond: Mindhalálig című költeményét tolmácsolta, ami még jobban elmélyítette bennünk nemzeti önazonosságunkat. A mátramindszenti „Rozmaring Asszonykórus” és a Mindszentpuszta-Pér „Vadvirág” néptánccsoportjának fergeteges műsora csodálatos élményt nyújtott, amikor a „tisza forrásból” merített hagyományait bemutatta.

Az ünnepi pillanatokat *dr. Horváth István* önkormányzati képviselő kiállításmegnyitója fokozta: maroknyi magyarságunk hagyományápoló és művészeti követeinek kis szelete az a huszonkilenc művész – vannak közöttük szárnyukat bontó, de rég elismert, sőt, közismert művészek – akinek több mint kétszáz alkotását itt láthatjuk. A tíz település történeti áttekintése a néprajzi, honismereti emlékek bemutatása a vidéki magyarság keresztmetszete is lehetne. Hangsúlyozta, bármily nehéz is legyen az élet, maradunk szülőföldünkön, ápoljuk hagyományainkat, önbecsülésünket talmi csillogásért nem adjuk fel, bizonyítják ezt a bemutatóra elhozott értékes kincsek.

Az együvé tartozás gondolata kíséretében megtekintettük a kiállítást, a mátramindszenti kis múzeumot, a csonkamindszenti helytörténeti gyűjteményt, és a több mint kétszáz színvonalas alkotásból létrehozott bemutatót, ahol festmények, szobrok, rézkarcok, fotók, csont- és fafaragások, lőszőr ékszerek, linómetszetek s a Feszty-körkép kicsinyített mása várta a látogatókat. A kiállításon bemutatót tartott *Lengyel György*: lőszőrészter-készítő és *Szeri József* csont- és fafaragó, gyermekjáték-készítő, amely gyermekek és felnőttek körében egyaránt népszerűnek bizonyult.

Kimondhatatlanul nagy öröm volt látni, amint a szülőföldjükről elszármazottak találkoztak az otthoniakkal, amint hosszú évek után újra egymásra leltek a barátok. A múlt emlékeinek felidézése közben, látva a boldogságtól sugárzó, a meghatottságtól csillogó szemeket, talán még Ady Endre is visszavonta volna a hétköznapjainkra jellemző megállapítását: „Mind-szentnek hívják hasztalan, hisz minden gonosz rajta van”.

Az álom valóra vált, üzenete pedig mindennapi: szerettük volna, hogy bepillantást nyerjenek itt Budapesten, édes hazánk szívében, hogyan élünk a Kárpát-medence elrejtett apró zugában, határainkon innen és túl, hogyan próbáljuk több évszázados örökségünket átmenteni a jövő nemzedékének, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a Mindszentekről elszármazottak, kiket úgy sodort a sors, mint falevelet a szél, újra egymásra találjanak.

S hogy elértük-e a célunkat? Legyen erre válasz egy emlékkönyvi bejegyzés: „Az ember szíve – akárhol is él – akkor dobog leghevesebben, ha az »övéi« között lehet. Ez másoknak lehet szegény, a számomra büszkeség! Szép volt a megnyitó, színvonalas alkotások között szép estét töltöttünk itt. Köszönjük.”

Köszönöm a Magyarok Házának, hogy e jeles helyen mutatkozhattunk meg! Köszönöm az alkotók, önkormányzatok, polgármesterek, barátok és vállalkozók segítségét, akik támogatták rendezvényünk létrejöttét, mely egy időre újabb erőt ad megküzdeni a mindennapok gondjaival, ami a múltat hivatott összekötni a jövővel!

Fuchszné Benák Katalin

Emléktábla-avatás Mindszenten

Csongrád megyében a honismerettel foglalkozók doyenje, Kanász Tóth Emma tanárnő, mindenki Emike nénije 2001. március 23-án, életének 97. évében Mindszenten meghalt. (Ld. Honismeret 2001. 3. sz. 128. old.) Már a temetésén többekben megfogalmazódott a gondolat, hogy a kisváros Helytörténeti Gyűjteményének a bejáratánál táblával kellene megőrizni emléket. A gondolatot tett követte. Mindszent város Önkormányzata, a mindszei Keller Lajos Városi Könyvtár, ahol a honismereti kör működik, a mindszei Nyugdíjas Klub, amelynek vezetője volt Kanász Tóth Emma, és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület kezdeményezésére 2001. december 4-én, 97. születésnapján emléktábla avatására került sor a Helytörténeti Gyűjtemény bejárata mellett, hirdetve, hogy milyen sokat tett szülőhelyéért és a Honismereti Gyűjtemény létrehozásáért.

Az emléktábla avatást a Városháza Dísztermében honismereti emlékülés előzte meg. Ezen Fuchszné Benák Katalin, a Keller Lajos Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény igazgatója köszöntötte a megemlékezésre érkezett érdeklődőket, Emike néni tanítványait, tisztelőit. Ezt követték az emlékezések. Elsőnek dr. Mihály József, a szegedi művelődési ház nyugalmazott igazgatójának a levelét olvasták föl, aki betegsége miatt nem tudott eljönni. Levelében arról írt, hogy már mint elemista diák, sokat köszönhetett tanító nénijének, Emike néninek. Dr. Blazovich László, a Csongrád Megyei Levélár igazgatója, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke a múltra való emlékezés szükségességéről beszélt. Kiemelte: „az ember helyileg tudja értelmezni önmagát”. Ezután arról beszéltem, hogy népművelőként találkoztam először Emike néniel. A néptáncos hagyományok kutatása során önzetlen, szolgálatkészséget adott munkánkhoz. Utána Nagy István, nyugalmazott iskolaigazgató beszélt arról, hogy milyen pedagógus volt. Dr. Péter László, nyugalmazott egyetemi tanár, mint tanítvány szólt arról, hogy Emike néni tanította meg írni, olvasni. „Egész élete a szülőfalujáért volt. Egyszemélyes intézményként szolgálta több mint fél évszázadon át” – jellemezte életét. Dr. Dömötör János, a hődmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum nyugalmazott igazgatója arról beszélt, hogy a honismereti gyűjtőmunkája során milyen sokszor kereste fel a múzeumban, hogy tudományos segítséget kérjen. Takács Máté, Szeged város nyugalmazott főépítésze, volt tanítványa levelének felolvasásával folytatódott az emlékezés. Ő is arról írt, hogy az elemi iskolában Emike néni vezette a tudás forrásaihoz. Nagy Mihály, mindszei nyugdíjas, cserkészparancsnok, Emike néni cserkészettel kapcsolatos tevékenységére emlékezett. Kiemelte, hogy leányok részére cserkészcsapatot szervezett. Horváth Dezső író, újságíró arról beszélt, hogy bármikor találkozott Emike néniel, mindig szerényen szabadkozott, hogy ne Róla, hanem másokról, a szakkörei tagjairól írjon.

Az ünnepségen Bagitáné Szécsényi Mária igazgató közreműködésével a Központi Általános Iskola tanulói, valamint a mindszei Nyugdíjas Klub tagjai mutattak be ünnepi műsort, amelyben Emike néni honismereti írásaiból is hangzottak el részletek.

Az emlékezések után az ünnepség a Helytörténeti Gyűjtemény előtt folytatódott. Az emléktáblát dr. Gyovai Tiborné polgármesterasszony avatta fel. Avatóbeszédében méltatta Kasznár Tóth Emma tanárnő életútját, kiemelve, hogy milyen sokat tett szülőhelyéért. A felavatott emléktáblát Perlaki György plébános szentelte meg. Ezután került sor a Polgármesteri Hivatal okleveleinek átadására azon intézmények és magánszemélyek részére, akik hozzájárultak az emléktábla felállításához. Az ünnepség az emléktábla megkoszorúzásával folytatódott, ami után a résztvevők megtekintették a Honismereti Gyűjteményt.

Ezt követte a Városházán a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évadzáró közgyűlésére, amelyet az Egyesület Mindszentre kihelyezve az emléktábla avatásával kapcsolt össze, példának állítva, hogyan lehet megbecsülni a honismerettel foglalkozók emlékét.

Bogdán Lajos

Dunakanyar népművészeti verseny Szódligeten

Komplex népművészeti versenyt tudomásom szerint az országban csak a mi iskolánk, a szódligeti általános iskola rendez. Az a célunk, hogy a gyerekek több népművészeti ismeretre tegyenek szert, hiszen a tanítás során erre viszonylag kevés lehetőség van. A versenyre készülés közben sor kerül erre, mert eléggé el kell mélyülnie a diáknak az adott témában – népdalstílusok, táncdialektusok, tájnyelvek, tájegységek, tárgyi népművészet elemei stb. –, hogy eredményesen tudjon szerepelni. De a tanárnak legalább ilyen feladatot jelent; fel kell eleveníteni ismereteit, hiszen neki is jártasnak kell lennie, hogy a gyerekeknek át tudja adni tudását.

A mai fiatalok kis százaléka ismeri jól a magyar népművészetet, kevesen énekelnek, táncolnak, hímeznek, kevés szülő mond népmesét a gyerekének. Ezzel a versennyel fel szeretnénk hívni a figyelmet ennek jelentőségére. A kerettantv bevezetésével a hon- és népismeret tantárgy kötelezővé vált minden iskolában. Ez az esemény jó alkalom arra, hogy a tanórán tanultakat, a szűk környezetben a nagyszülőktől ellesettéket, a magánszorgalomból, búvárkodással megszerzett ismereteket összefogva kerek egészé alakítva el tudják mondani, be tudják mutatni más közösség tanulóinak és felnőtteknek.

Versenyyünkét először 1986 őszén rendeztük, de akkor még csak népdaléneklés kategóriában. Volt három általunk kijelölt népdal – kevésbé ismert – melyet az iskolai anyag tíz dala mellé adtunk kötelező anyagként. A versenyző egy népdalcsoport bemutatása után ezekből kapott egyet, melyet a zsűri jelölt ki számára.

A következő évben népi hangszeres bemutatókkal bővítettük versenyyünkét. 1988-tól rajz- és kézműves munkákat is lehet hozzánk küldeni. Ezen mindig egy-egy tájegység megismerése a cél. Legelőször saját megyénk (Pest megye) egyik táját – a Galga vidékét – akartuk jobban megismertetni indulóinkkal, később erdélyi, hajdúsági, palóc stb. motívumokkal foglalkoztunk.

1990-ig öt alkalommal rendeztük meg így a versenyt. 1991-től megindult a megyei népdaléneklési verseny, melynek a területi versenyébe szerettünk volna bekapcsolódni, de ennek lehetőségét csak 1999-ben kaptuk meg, így a közben lévő években rendezvényünk szünetre kényszerült. (Milyen népművészeti verseny az, ahol nem szólhat az ének?) De 1991-ben a megyei népdaléneklési versenynek mi adtunk helyet. 1999-től, amikor újra folytathattuk versenyyünkét, új kategóriában mutathatták be tudásukat indulóink. Néptánc, népi játék, népszokás ismerete a feladat. 2000-tól pedig a népmesemondás is bekerült programjaink közé. Így a teljes népművészetet képviselik versenyzőink.

A verseny napján kiállítás látható az iskola aulájában a díjazott rajzokból és egyéb kézműves pályamunkákból. A megnyitót követően több (4–6) helyszínen folyik a versenyzés. Az induló tanulók versenyzésük után játszóházba mehetnek, de végignézhetik társaik műsorát is. A vetélkedés befejeztével pedig népzenei előadást, táncjátékot – leginkább élő zenére – tartunk, míg a zsűri döntésére várnak.

Az ajándékokat fazekas barátaink készítik: mindig a versenykiírásnak megfelelő motívumokkal díszített tárgyakat adunk.

Az eredményhirdetést a győztesek gálaműsorával zárjuk, melyről az idén hangfelvétel is készült: olyan magas szintű teljesítményt nyújtottak a diákok, hogy szeretnénk belőle CD-t kiadni.

Versenyyünkön egyre többen vannak a gyerekek. a 2001. november 16-án rendezetten csaknem háromszázan voltak. Több népművészeti iskola, népzeneiskola is jelentkezik hozzánk.

Most például táncházunkban ifj. Csoóri Sándor és Havasréti Pál tanítványai húzták a talpalávalót tanáraikkal együtt. De hívtunk más országos ismertségű zsűritagot is, mint pl. Budai Ilonát, Eredics Gábort, Balogh Sándort, dr. Tari Lujzát, Dévai Jánost.

A következő években is tervezzük, hogy ezt a hagyományt folytatjuk, de az ország bármely területéről szívesen látunk indulókat.

Reméljük ők is olyan jó hangulatban töltik nálunk a napot, mint az eddigi résztvevőink. Bartha Mihály igazgató, a lelkes pedagógusgárda és a verseny elindítója, szervezője, rendezője – e sorok írója – várja a jelentkezőket.

Báli Péterné

Az Ózdi Városi Múzeum

1971. augusztus 19-én nyílt meg Ózdon, az Alkotmány úton a Béke-étterem átalakított épületében az *Ózdi Kohászati Üzemek Gyártörténeti Bemutatója*, Vass Tibor vezetésével. Az intézmény fokozatosan fejlődött, gyarapodott, színvonalas szakmai tevékenység folyt falai között. Ezt az is bizonyítja, hogy 1975. október 16-án felvehette a *Kohászati Gyártörténeti Múzeum* nevet.

1983-ban újabb fordulat következett be a múzeum életében, jobb körülmények közé költözhetett, a Gyári Iskola patinás épületének a földszintjét vehette igénybe. Ezzel bővíthetett a tárlók száma és a raktározási gondok is megoldódtak.

Az 1990-es évek elején viharfelhők gyülekeztek az intézmény ege felett, mivel az Ózdi Kohászati Üzemek, mint fenntartó válságba került. A város azonban 1994-ben megvásárolta az egykori Gyári Iskola épületét, ami ugyancsak muzeális értékű, 1896-ban, a millennium évében épült.

Az Önkormányzat képviselő-testülete 1994. augusztus 1-jével megalapította az Ózdi Városi Múzeumot. A régi-új intézmény a Gyártörténeti Múzeum gazdag anyagára és a Lajos Árpád Honismereti Kör gyűjteményére alapozva jöhetett létre. Mára az Ózdi Városi Múzeum a megye, sőt talán az ország egyik legszebb, legeredményesebben működő intézménye lett, melynek igazgatója *Dobosy László*.

A település történetével foglalkozó tárlatot a jelentős számú régészeti lelet és a környékbeli várakat bemutató rész nyitja meg. A négyezer éves centeri, ember alakú urna és egyéb leletek mellett látható a hangonyi pálos-rendi kolostor ablakív töredéke. Figyelemre méltó *dr. Faggyas István* festő-grafikus, néprajzkutató gyűjteményéből álló kiállítás is.

Ózd első írásos említése 1272-ből ismert, a gyár építése 1846-ban vette kezdetét. Telepítői arra a szénvagyongra építették az üzemet, melyet akkor feltártak Ózd térségében. A gyár terméke kezdetben a kavaró és forrasztásos eljárással készült acél volt, amit kovácsolással és hengerléssel dolgoztak fel készárúvá. A múzeumban maketten látható az az egyetlen U-alakú épület, amelyből a vasgyár az üzembe helyezéskor állt. Egy bányarészlet facsilével és kézi-szerszámokkal a múlt század végének műszaki színvonalát tükrözi, kiemelve a barnaszén fontosságát a vasgyár és a település életében.

A kavaró- és forrasztóüzem makettjei különféle munkafolyamatokat jelenítenek meg. Betekintést nyújt a kiállítás a vasérc kohósításának technológiai fejlődésébe, a kezdetleges bucakemencétől a nagyolvasztóig. Az első nagyolvasztót 1906-ban telepítették.

Az acélmű makettjeinek sorát az 1895-ben üzembe helyezett 25 tonnás Bathó-rendszerű, regenerátorokkal ellátott, generátorgáz-tüzelésű Siemens-Martin-kemence nyitja meg. A gyárban üzemelt hengerosokt ugyancsak makettek mutatják be.

Különösen látványos része a múzeumnak a munkások életmódját bemutató terem. Egy munkáskonyha és egy lakószoba a gyári munkások életkörülményivel ismerteti meg a látogatót, és számtalan egyéb mindennapi használati eszköz köti le az érdeklődő figyelmét.

Kerékgyártó Mihály

Emlékezés Bóna István régészprofesszorra

A Farkasréti temetőben összegyűlt tömeg előtt az MTA Régészeti Intézetének igazgatója, Bálint Csanád (Bóna István professzor tanítványainak egyike) búcsúztatóját azzal a mondattal kezdte, amit alighanem sokat éreztek, de így, nyíltan senki nem mondta ki s még kevésbé írták le: Zsenit temetünk.

A gyászjelentés fekete keresztje alatt az állt, hogy az életének 72. évében, 2001. június 4-én elhunyt Bóna Istvánt családja mellett a Magyar Tudományos Akadémia, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Magyar Nemzeti Múzeum is saját halottjának tekinti.

A gyászjelentésen azt olvashatjuk, hogy a magyar és nemzetközi ősrégészet és a kora középkori archeológia kiemelkedő alakja, régész-generációk iskolateremtő oktatója és tudományos életünk fáradhatatlan szervezője volt.

Az egyre fogyó pályatársak mellett százas nagyságrendben hömpölygő tömeget alkottak a temetési menetben a tanítványai és tisztelői.

A Duna fölött, Intercisában, az 1970-es években

Elszorul az ember szíve, ha arra gondol, nincs másfél esztendeje annak, hogy majd ugyanennyien voltunk a Magyar Nemzeti Múzeumban, akik 70. születésnapján köszöntöttük Bóna Istvánt, aki vidáman anekdotázva elevenítette föl múzeumi tevékenységének egyik-másik „legendássá vált” eseményét, s visszaemlékezett pályafutásának sajátos alakulására. Aztán emlékezetünkbe idézhetjük akadémiai székfoglalóját, a zsúfolásig megtelt termet, s azt, mennyire vártuk, hogy megjelenjen mindaz, amit röviden szóban összefoglalt (A magyarok és Európa a IX–X. században. História Könyvtár. Bp., 2000).

1948-tól haláláig kereken fél évszázadot töltött az ELTE Régészeti Tanszékén (közben fiatal diplomásként a Magyar Nemzeti Múzeumban és a sztálinvárosi múzeumban „húzott le” néhány esztendő). Ez a fél évszázad volt eleddig Budapesten a magyar régész-képzés fénykora, s ez nem kis mértékben éppen az ő érdeme. Olyan nagyszerű professzor vette maga mellé, mint a Szegeden korábban iskolát teremtett Banner János, a legendás Posta Béla tanítványa. Professzora volt a kolozsvári egyetemről Budapestre kényszerített László Gyula.

Dunaújváros (akkor Sztálinváros) hatalmas ütemű vasmű-építkezései során megindult az egyik legnagyobb szabású régészeti feltárás, amely a következő évtizedekben óriási mennyiségű őskori, római kori, népvándorlás-kori (főleg avar), középkori stb. régészeti leletet eredményezett. A fiatal, kezdő régészt sorsa éppen ide vetette, ahol igazi „kincseshányát” talált. Hű maradt ehhez a helyhez mindvégig, hiszen abban az emeletes házban hunyta le szemét, amelyet fél évszázada emeltek a kor jellemző stílusában. Fél évszázadon keresztül ingázott (vonattal, autóbusszal) hétről-hétre, szigorú pontossággal megtartva egyetemi óráit, míg nyarait (s minden szabad idejét) ásatással töltötte, vagy múzeumok anyagát búvárkodta. Szeme a terepen és a raktárak polcain olyan dolgokat is meglátott, amelyeket rajta kívül nem sokan, s úgy tudta összerakni a múlt mozaikszekeit, hogy azokból megdöbbenően életszerű, hiteles kép alakult ki.

Kezdetől fogva elsősorban a kora középkor „sötét” korszaka érdekelte, az ezredforduló előtti hét-nyolc évszázad, amikor a Kárpát-medencébe népek egész sora áramlott be és tűnt el a „semmibe”. Mindenekelőtt a langobardok történetének tárgyi emlékeit kutatta, s neki kö-

szönhető, hogy egyértelműen sikerült meghatározni leletanyagukat. Eredményeit népszerű formában a Corvina Kiadó Hereditas sorozata keretében A középkor hajnala (A gepidák és langobardok a Kárpát-medencében, 1974.) című kötetben foglalta össze.

Ám a sors úgy hozta, hogy az egyetem régészeti tanszékének az 1950-es évek elején első-sorban ősrégészre volt szüksége, így kedves professzora, Banner János segítségével belevetette magát az őskor intenzív tanulmányozásába, s évtizedeken keresztül oktatói tevékenységének gerincét őskori előadások és szemináriumok jelentették, amelyek mellett azért népvándorlás kori speciál-kollégiumokat is tarthatott. Ennek a munkának gyümölcse középső bronzkori témájú kandidátusi értekezése (évtizedes késéssel csak németül jelent meg), többször kiadott egyetemi jegyzete (Európa őstörténete az újkőkortól a római birodalom kialakulásáig. Az ókor története I. Bp., 1964). A TIT népszerű művészettörténeti szabadegyetemi füzet-sorozatában ő írta a Magyarországi művészet a honfoglalásig (Gondolat. Bp., 1959) című kiadványt. A magyarországi római kor egyetemi tankönyvében ő tekintette át a római foglalt előtti Dunántúl történetét (Pannonia története. Tankönyvkiadó. Bp., 1963).

Az utóbbi évtizedekben ugyan egyre inkább a középkor korai szakaszának történetét kutatta, ám mindvégig figyelemmel kísérte az őskor egész időszakának magyar és nemzetközi szakirodalmát. Mind országos, mind regionális, illetve helytörténeti kiadványok egész sorában ő foglalta össze az őskor, több esetben az őskortól a honfoglalás, illetve az államalapítás koráig terjedő időszak történetét.

Anélkül, hogy teljességre törekednénk, vegyük időrendben szerbe-számba a fontosabb ilyen tárgyú műveit: A szálvavárosi helytörténeti kiállítást ismertető füzetben (Bronzkor – Római kor – Középkor. 1954) ő írta az 1–27. oldalt; A kisvárdai járás a korai vaskortól a magyar honfoglalásig (Éri István szerk. A kisvárdai vár története. Kisvárdá, 1962. 78–94. old.); Orosháza története (szerk. Nagy Gyula) őskori része; Képek Dunaújváros múltjából (Dunaújváros, 1966. 7–12., 21–33. old.); Tószeg–Laposhalom 1876–1976. (Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1979–1980. 83–107. old.); Magyarország története I. Bp., 1984. 117–180., 1568–1578. old. illetve 265–273., 1586–1606. old.; Szabolcs-Szatmár megye régészeti emlékei. (Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Bp., 1986. 32–100. old.); Erdély története I. köt. Bp., 1986. 107–234., 565–582. old. (több kiadásban); Dunapentele története. Intercisa Múzeum. Dunaújváros, 1991. (2. bőv. kiadás 1997); Dombokká vált évszázadok. A bronzkori tell-kultúrák a Kárpát-medencében. Bp.–Szolnok, 1991. 32–34. old.; A magyarországi bronzkor nagy, német nyelvű reprezentatív összefoglaló kötetét szerkesztette és több részét ő is írta: Bronzezeit in Ungarn (Bp.–Frankfurt am Main, 1992. 939., 48–65., 73–75., 101–114., 119–152. old.); A honfoglalás előtti kultúrák és népek (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája I. Nyíregyháza, 1993. 63–137. old.); Szülőhelye, Heves monográfiájában (Heves, 2001) ő írta az őskortól a kora Árpád-korig terjedő részt.

Tragikusan elhunyt első feleségével, Vágó Eszterrel közösen végzett dunaújvárosi római kori ásatási munka összegzése német nyelven jelent meg (Die Gräberfelder von Intercisa I. Der spätrömische Südstfriedhof. Bp., 1976).

A „népvándorlások korának” (a korai középkornak) régészeti-történetét egész sor műben foglalta össze: Cundpald fecit. A petőházi kehely és a frank térítés kezdetei a Dunántúlon I–IV. Soproni Szemle 1964. 127–141., 218–233., 319–328. old., 1965. 32–45. old.; Korai középkor. Az István Király Múzeum kiállításai. Székesfehérvár, 1966. 16–21. old.; Népvándorlások művészete (Művészeti Lexikon III. Bp., 1967. 508–515.; A népek országútján (A magyar régészet regénye. Bp., 1968. 100–134. old. újabb kiadások is.); A népvándorlás kora Fejér megyében. Székesfehérvár, 1971.; VII. századi avar települések és Árpád-kori magyar falu Dunaújvárosban (Fontes Arch. Hung. Bp., 1972); Nagy Károly nyomdokain (Évezredek hétköznapijai. Bp., 1973. 141–163. old.); A XIX. század nagy avar leletei (Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1983. 81–160. old.); Utószó Ph. Dixon. Britek, frankok, vikingek című könyvéhez (A múlt születése sorozat. Helikon. Bp., 143–146. old.); Egy napkeleti nép Európában: az avarok (Az avarok kincsei. Bp., 1986. 7–18. old.); A hunok és nagykirályaik (Corvina, 1993) magyar és német nyelven megjelent alapvető mű; Alapvető fontosságú összegzés a Hunok-Gepidák-Langobardok című összeállítás (Magyar Őstörténeti Könyvtár 6. Szeged, 1993), egy tervezett lexikon hozzáadéka; Az avar birodalom végnapjai (A honfoglalásról sok szemmel I. Honfoglalás és régészet Bp., 1994. 67–75. old.).

A tízkötetes (említett) Magyarország történetében és Erdély történetében, illetve „rövid történetében” Bóna István írta a népvándorlás korának történetét, illetve ő foglalta össze Erdély honfoglalása- és kora Árpád-kori történetét. Legújabb összefoglalása: Erdély a magyar honfoglalás és államalapítás korában. Erdélyi Tudományos Füzetek 231. Kolozsvár, 2001. 69–97. old.

A honfoglalás korával kapcsolatos munkásságának első jelentősebb írásműve: Honfoglalás kori magyar sír Dunaújvárosban (Archeológiai Értesítő 1971. 170–175. old.). Erdély történetét kutatva, majd az 1996-os millicentenáriumi tudományos összegzései közepette megfigyeléseit, gyűjtéseit rendezte, és alapvető művekben összegezte: Honfoglalás és régészet (Korunk, 1996. augusztus 21–40. old.); Régészetünk és a honfoglalás I–II. (Magyar Tudomány 1996. 8. 927–936. old.); A honfoglalás kori Erdély a régészeti kutatások fényében (Honismeret 1996. 5. szám 5–16. old.); A honfoglaló magyarság régészeti hagyatékának társadalomtörténeti tanulságai. A temetők szerkezetének vizsgálata 1944–1996. (Magyar Tudomány 1997. 1451–1461. old.). Ebben szögezte le azt a meglátását, amely történéseink tudatáig máig sem igazán hatolt el, hogy a helyesen értelmezett régészeti leletek sokkal megbízhatóbb és beszédesebb emlékei ennek a kornak, mint a megmaradt írásos forrásaink. A magyar hadművészet – támadó hadjáratok Európa ellen (Európa közepe 1000 körül. Stuttgart, 2000. 141–144. old.)

Számára már évtizedekkel ezelőtt is alaptételnek számított, hogy a régész-történész úgy próbálja értelmezni a múlt tárgyi (és írásos) hagyatékát, hogy az mentes legyen preconcepcióktól, mindenféle legendától. Meggyőzően bizonyította, hogy múltunk semmivel sem lesz szegényebb, ha a hun-avar-magyar „rokonság”, illetve „folytonosság” álmával leszámolunk. Sokkal fontosabb az, hogy végre a helyére tegyük a honfoglalás utáni évszázad magyarságának teljesítményét, ami a tudományban (és az iskolai oktatásban is) elsikkadt. A X. században az egész akkori világ csodálatát/megdöbbenését kiváltó győzelmeink helyett azokhoz képest fölnagyított kudarcaink rögzültek a tudományban csakúgy, mint a köztudatban.

Kezdetől fogva figyelemmel kísérte földváraink (korai váraink) kutatását határainkon innen és túl. Erre példa egy rövid írása: Megjegyzés a dobokai várban végzett ásatásokról (Arch. Ért. 1970. 232–233. old.). Nováki Gyulával közösen tárták föl és publikálták az alpári vár kutatását (Alpár bronzkori és Árpád-kori vára. Cumania 7. 1982. 17–118. old.). Ennek eredményei korszakos jelentőségűek. Egy előadási felkérés készítette arra, hogy ásatási és terepbejárási megfigyeléseket, valamint az írásos és térképészeti anyagot összegezze. Alapmű született: Az Árpádok korai váráiról (Debrecen, 1995), amely átdolgozva, bővítve 1998-ban is megjelent. Dunaújváros történetében az ottani erődítmény történetét összegezte: A pentelei Öreghegy és Intercisa erődjének története a késő római időktől a török kiűzéséig (324–1686). Dunaújváros története. Uo. 2000. 69–78. old.

Bóna István egyértelműen leszögezte, hogy első váraink a keresztény magyar államalapítás folyamata során létesültek. Típusokba sorolta ezeket. Újszerű megközelítése érthetően vitákat is kiváltott, de ez mit sem von le érdemeiből.

Tudományos közleményeinek (korántsem teljes) áttekintéséből világosan látható, hogy Bóna István az egész európai kontinentst átfogó feldolgozások mellett az országos, regionális és helyi vonatkozású témák kutatójának is számított. Az utóbbi években a História hasábjain több ismeretterjesztő írását is közölte. Szóban és írásban világosan, közérthetően, korántsem csupán a szakemberek számára „emészthető” módon fogalmazta meg mondanivalóját, gondolatait. Egyetemi előadásain sziporkázó szellemességgel elemezte egy-egy korszak kutatásának eredményeit. Rámutatott a módszertani hibákra, de mindig óvakodott a személyeskedéstől, éles kritikája soha nem személyek ellen irányult, hanem szigorúan a tudományos célokra volt tekintettel. Hallva és olvasva őt nagyon sokat lehetett tőle tanulni. Ránk, régész-hallgatókra kissé nyomasztólag is hatott elképesztő tudása, ötletessége.

Az 1950–1960-as években Budapesten végzett régész korosztályok bizony olyan útravalót kaptak, amelyet csak irigyelni lehetett. László Gyula professzor csodálatos rajzait, irodalmi szintű, varázslatos szavait tátott szájjal hallgattuk. Mellette az akkor ifjú, lendületes oktatók, Bóna István és a római koros Mocsy András tudása nyűgözött le bennünket. Ma már egyikük sincs közöttünk. Végtelen vesztesége ez régészetünknek. Az említett kutatók között időben az emberi történelem legnagyobb szeletét Bóna István kutatta. Az őskortól az Árpád-kor végéig ívelt munkássága.

Fél évszázadnyi tudományos munkálkodás eredményeit összegezve nem lehet megkerülni annak kimondását, hogy az a korszak, amely Bóna István életének keretét adott, bizony nem kedvezett az olyan típusú, a pártpolitikától tartózkodó kutatóknak, mint amilyen ő volt. Személyes gáncsoskodások is hozzájárultak ahhoz, hogy tiszteletreméltó életművét számba véve, azt is meglássuk, tehetségével bizony tékozlóan bánt a kor. Szerencsésebb időszakban sokkal inkább bekapcsolódhatott volna személyesen is az összeurópai tudományos vérkeringésbe, s akkor ma az ő neve alatt jelennének meg a kontinens nyelvein a legfontosabb kora-középkori összefoglalások.

Évtizedek óta egy-egy korszak, egy-egy kérdéskor elmélyült kutatása régész vagy történész szakembereink életcélja. A XX. században Bóna István az egyetlen, aki több ezer esztendő történeti mozgásait egyszerre volt képes a tárgyak és írott források fényében értékelni. Napjaink embere könnyen odaveti mindenre a közhelyet: nincs pótolhatatlan ember. Tegyük szívünkre a kezünket, s valljuk be, hogy bizony ma élő régészeink és historikusaink között olyan széles látókörű, zseniális ember, mint Bóna István volt, megközelítően sincs. Születik-e még ilyen századunkban – ezt majd a jövő dönti el. Napjainkra az apró részletekbe belevesző, fróasztala mellett látványos, ám valójában gyakorta talmi elméleteket kiagyáló tudós-típus a jellemző.

Bóna István nem futott be nagy, látványos, csillogó karriert. Élete utolsó évtizedében kapott ugyan elismerést, akadémikus is lett, ám a tudomány is jobban járt volna, ha már évtizedekkel korábban biztosítják számára a nyugodt munkához szükséges gondtalan életet. Élete végéig megmaradt szerény, kissé visszahúzódo és soha nem panaszkodó embernek. Akik közelebbről ismerték, tudták, hogy nyílt becsületes és végtelenül segítőkész.

Távozása olyan űrt jelent, amelynek nagyságát sokan még felmérni sem leszünk képesek. Csak reménykedhetünk abban, hogy félbemaradt munkái megjelenhetnek. Rajta nem múlt, hiszen betegeskedve is éjt nappallá téve dolgozott, s mikor utolsó éjszakáján lefeküdt, csupán néhány órácskára akart pihenni, mert tudta, még nagy szükség van az erejére. Ám a számára kiszabott idő letelt. Farkasrét árnyas fái alatt most már – annyi viszontagság után – végleg megpihen. A múlt időben vajon hányan és kik lesznek azok, akik pirulás nélkül látogathatnak majd ki hozzá, hogy beszámoljanak, hogyan sáfárkodik az utókor tudományos hagyatékával?

Csorba Csaba

A Bethlen Gábor Alapítvány (Bp., Károly krt. 5.) az 1996-ban elfogadott adózási törvény értelmében a 2001. évi állampolgári adó 1 %-ából 170 873 Ft támogatást kapott, amelyet a Bethlen-díj átadására szervezett ünnepség költségeire, valamint az alapító okiratban megfogalmazott célokra fordítottak. Az Alapítvány köszönetet mond mindazoknak, akik támogatásukkal segítették munkáját.

* * *

A Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület (1011 Bp., Corvin tér 8.) az 1996-ban elfogadott adózási törvény értelmében a 2001. évi állampolgári adó 1 %-ából 104 255 Ft támogatást kapott. A felajánlott összeget az Egyesület működési költségeihez, és az Erdélyben tanuló csángó diákok magyarországi millenniumi programjához használtuk fel. Egyesületünk megköszöni az adományozóknak, hogy hozzájárultak a moldvai csángómagyarokért végzett munkánkhoz.